

Artes et scientiae

Jana Nechutová

OMNES ARTES, QUAE AD HUMANITATEM PERTINENT, HABENT QUODDAM COMMUNE VINCLUM, ET QUASI COGNATIONE QUASDAM INTER SE CONTINENTUR.

VŠECHNY HUMANITNÍ VĚDY jsou navzájem spjaty jakýmsi poutem, něčím jsou si příbuzné.

Haec studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solacium praebent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.

Tyto nauky mladého člověka vychovávají, starého obveselují, štěstí činí barvitějším, v neštěstí poskytují útočiště a útěchu; když jsme doma, těší nás, v cizině nám nijak nepřekážejí, jsou s námi, když uléháme, a i když jsme na cestách nebo na dovolené.

V první polovině dvacátého století by bylo takové záhlaví, motto, téma, nošením sov do Athén; taky by nebylo potřeba podávat překlad těch vět. V akademické obci byly tyto výroky díky gymnaziální latině známy a většinou se také vědělo, že jsou to citáty ze soudní řeči, již pronesl Marcus Tullius Cicero jako obhájce básníka Sexta Roscia. Bývalo také známo, že slavný římský rétor a politik využil tehdy řečnického fora k obhajobě a také oslavě básnictví. A jak vidíme hned z prvních slov citátu, mluví zde nejen o básnickém, ale o veškerém umění, a dokonce neváhá říci „*omnes artes, quae ad humanitatem pertinent*“ – všechny humanitní vědy. Tak byly „*artes liberales*“ i v pozdějších staletích předmětem oslav a objahoby.

Odvážím se bez dlouhého historického výkladu ztotožnit sousloví „*artes liberales*“ nebo „*artes, quae ad humanitatem pertinent*“ se souborem nauk označovaných jako humanitní vědy a rovnou si položit otázku, zda je třeba se těchto oborů zastávat a hájit je ještě i dnes, ve společnosti, která se označuje jako společnost vzdělanostní. Znamé rezervy a rozpaky vůči tomuto adjektivu a pokusy nahradit je polemickou a ironickou charakteristikou „společnost nevzdělanosti“ totiž postihují stále zřejmější skutečnost, že to, co se běžně rozumí „vzděláním“ nebo „vzdělaností“, trpí povšechností, povrchností, a zejména nedostatečnou ukotveností v tom, čemu staří říkali „*artes*“.

Artes, tento výraz, který byl v římské antice a také později označením pro humanitní vědy a pro obsah vzdělanosti vůbec, doprovází v současném jazyce přízvuk druhořadosti: artes nejsou scientiae, humanitní vědy

nejsou vědami v užším a vlastně pravém smyslu slova. Za to je samozřejmě zodpovědný významový posun, jež slovo prodělalo v angličtině, ale obecný jazykový usus tomuto posunu masívně podlehl. (Když jedu tramvají od zastávky Grohova, jejíž označení je na monitoru pro cestující přívětivě rozvedeno sdělením „Faculty of Arts“, teprve na zastávce další, symbolicky směrem vzhůru, se dostanu k sídlu té skutečné vědy – „Faculty of Sciences“.)

Ovšem, svět humanitních věd je odlišný od světa přírodních a technických věd nejen tím, co mohou společně naučit a co jí mohou takřkajíc nabídnout, ale především svým prostředím, předměty výzkumu a metodami. Mám na mysli zejména humanitní vědy v užším slova smyslu, jimž dominuje sama filozofie, a dovolíte-li, teologie, a dokonce – opět s laskavým dovolením čtenáře – také klasická filologie; jinak je tomu co do prostředí, cílů i metod s tzv. společenskými vědami (jsou dnes z větší části na fakultě sociálních studií). Právě o oněch humanitních vědách v užším smyslu se dozvídám a dočítám, že se jejich postavení v české společnosti zhoršilo. Snad, ale záleží na tom tolik? Asi by bylo potřeba definovat „společnost“, což zde jistě není mým úkolem. Jistěže jsou mezi našimi spoluobčany lidé spokojující se s pokleslými segmenty kultury a pohrdající nepraktickými praštěnými knihomoly. Setkávám se však spíše s takovými, kteří si vzdělání (artes) a vzdělaných lidí váží a nijak nezpochybňují jejich místo a význam ve společnosti a přinejmenším tuší, že je tomu tak, jak to kdysi tak přesně vyjádřil římský řečník a filozof. – Myslím, že se zhoršilo něco jiného, totiž vnímání humanitních věd těmi, kdo o kulturní a akademické politice v České republice rozhodují, což se týká nejen lidí, ale také a zejména institucí (ovšem lidmi tvořených). Stalo se a děje se, že navzdory zmíněné odlišnosti prostoru humanitních věd od prostoru věd přírodních a technických se tyto rozhodující instituce dobraly závěru, že zde žádný rozdíl není, nebo spíše je nenapadlo, že takový, a to podstatný, rozdíl je. Je podle mého, a jistěže nejen mého, názoru naprosto absurdní žádat po filozofovi, filologovi nebo historikovi překotné publikování a po pospolitosti filozofů, filologů nebo historiků, aby vydané dílo svého kolegy, studii nebo monografii, okamžitě recenzovali, citovali – a vůbec spěšně reagovali na něco, co má dlouhodobý akční radius a z okamžitého pohledu se dokonce nemusí (konečně by se asi ani nemělo) jevit jako aktuální. To, že naši akademickou existenci, a zvláště existenci našich mladých a často skutečně nadějných kolegů, umožňují jen finanční podpory udílené granty všech rozsahů, rozměrů a typů, je zhoubné samo o sobě; ale snad ještě do hlubších pekel vede z toho všeho plynoucí překotné publikování: z pětiletého projektu vzejde více než sto publikačních „výstupů“, zvaných monografie. I toho jsem byla svědkem a nedovedu si představit, že by takovéto monografie spatřily světlo světa, aniž by jejich autoři byli vystaveni tomuto tlaku. Vycházejí pak práce nehotové, nepromyšlené, celkově nekvalitní – ale hlavně: nikdo je nečte, proč by tak také činil (ovšem recenzovány a citovány jsou!). A nejenže jsou všechny až dodnes nalezené a nacházené scientometrické nástroje nedostatečné a chybné, ony jsou prostě špatné pro nároky, jež si činí, a vlastně již samou svou existencí. Na tuto hru jsme všichni přistoupili. A také jsme dopustili, z velké části i v této souvislosti, nesmyslný a příšerný, i „za komunistů“ nepředstavitelný, nárůst administrativy.

Máme výborné mladé učitele a odborníky, skvělé docenty a věrohodné profesory. V tom došlo za třicet let nového režimu – aspoň na naší fakultě – k nanejvýš žádoucí změně. A studenti? Některé obory, ten můj v to počítajíc, sice živoří (ekonomisticky vzato) pro jejich početní nedostatek, zato máme tak kvalitní studenty a absolventy magisterských, a zejména doktorských programů, že je těžko si vzpomenout a odhadnout, kdy tomu tak bylo naposledy; bezpochyby je to nepřímá úměra – čím méně studentů, tím vyšší kvalita, a je to i logické: učitelé se svým žákům mohou věnovat. Obávám se jen, že na oborech s velkými počty studentů je tomu jinak. Je potěšitelnou skutečností a svědčí o zdravém rozumu těch, kdo o tom rozhodují, že se v posledních letech počty přijímaných uchazečů zvolna zmenšují. Jsou-li zde tedy dobří učitelé i dobří studenti, je škoda, bude-li fakulta

nadále vystavována ekonomickému a od něj odvozenému scientometrickému tlaku a administrativnímu útlaku (je to útlak – většina učitelů je nucena vzdávat se solidní badatelské a učitelské práce a místo ní trávit vzácný čas studiem grafů, tabulek a statistických koláčů a vyplňováním formulářů). Domnívám se, že by bylo dobré zteřelý a vlastním bujením tlející grantový (projektový) systém financování akademického provozu nahradit, vrátit se ke starému dobrému institucionálnímu financování; vím, že by to nebylo snadné, pokud vůbec možné: jednak je zde mezinárodní prostředí, kde zatím nic takovou změnu nenaznačuje, a pak – tzv. univerzit je pro tento záměr v této zemi příliš mnoho.

Jsou-li zde dobří učitelé, zvláště ti mladí a nejmladší, i dobří studenti, je zde naděje, že se tomu, co je špatně, nějak účinně vzeprou, aby zůstala zachována akademická důstojnost, vlastně svoboda vůbec, i důstojnost jejich práce zvláště. A aby přežily artes et litterae, studia humanitatis.

Vždyť společnost bez nich, bez humanitních věd, postrádá radostnou barvitost, potěšení, útočiště i útěchu.

